

Kowalska, Marta

"Płocka Melpomena. Teatr zawodowy i amatorski 1808-1975", Barbara Konarska-Pabiniak, Płock 1998 : [recenzja]

Notatki Płockie 44/3-180, 59-60

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prezentowaną książkę Barbary Konarskiej-Pabiniak należy zaliczyć do tych, szczęśliwie coraz już liczniejszych opracowań, które wypełniają lukę istniejącą w badaniach nad polskim teatrem prowincjonalnym w XIX wieku. Zrekonstruowana przez autorkę historia teatru w Płocku, podobnie jak istniejące już opracowania dotyczące życia teatralnego w innych miastach Królestwa Polskiego, Galicji i zaboru pruskiego, ma dla tych badań fundamentalne znaczenie. Wydaje się bowiem, że ostateczna odpowiedź na pytanie czym w istocie był tak zwany teatr prowincjonalny i jakie rzeczywiście spełniał funkcje, zależy od ilości i rzetelności podstawowych podstawowych badań historycznych, stawiających sobie za cel m.in. rekonstrukcję dziejów teatralnych poszczególnych ośrodków. Prowincja teatralna bowiem - jak pisał niestrudzony jej badacz Stanisław - Kaszyński - "w ciągu wielu dziesiątek lat wykształciła swój odrębny świat, modus vivendi, swoje normy, zwyczaje, obyczaje, własną skalę wartości, mentalność i moralność". Możliwości poznania owego świata oraz prawdziwości nim rządzących stają się bliższe m.in. dzięki lekturze takich książek, jak tutaj prezentowana.

Pierwszą część swojej pracy Barbara Konarska-Pabiniak poświęciła zawodowym trupom wędrownym oraz teatrom związanym na stałe z innymi miastami. Uwaga autorki skupiła się na tych zespołach, które odwiedzały Płock w latach 1808-1939. Część ta stanowi rozszerzoną i uzupełnioną o nowe materiały wersję wydanej w 1984 roku książki pt. "Teatr w dawnym Płocku 1808-1939". Na podstawie badań źródłowych, obejmujących m.in. zasoby archiwalne Płocka, Warszawy i Krakowa oraz kwerendy prasy lokalnej i warszawskiej, Barbara Konarska-Pabiniak odtworzyła płockie losy przybywających tu zespołów, umieszczając ich występy na szerokim tle obyczajowym, kulturowym i politycznym. Autorka wskazała na istotne znaczenie przełomowych momentów polskiej historii w funkcjonowaniu życia teatralnego. Swym zainteresowaniem objęła także problematykę związaną z publicznością teatralną oraz wpływem cenzury na kształt repertuaru.

Ustalenia poczynione przez Barbarę Konarską-Pabiniak dostarczyły nowego materiału, choćby do porównania repertuaru granego w Płocku przez wędrowne trupy, które w tym samym czasie odwiedzały także inne miasta Królestwa. Podobnie jak w Kielcach, Radomiu czy Siedlcach, płocka publiczność w pierwszej połowie XIX wieku oglądała występy zespołów kierowanych przez najbardziej ruchliwych wówczas antreprenerów: Karola Bauera, Kazimierza Skibińskiego, Tomasza A. Chelchowskiego czy Juliusza Pfeiffera. Wśród odwiedzających miasto dyrektorów znaleźli się również nie najlepiej oceniani na prowincji: Wincenty Raszewski i Hipolit Popiołek. Istotną rolę natomiast odegrały przedstawienia dawane tu przez czołowych aktorów Teatru Narodowego z Warszawy. Wizyty tego zespołu w roku

1823 i 1824 stanowiły - jak pisze autorka - "ważny etap w kształtowaniu gustu teatralnego publiczności" (s. 40). W innych miastach prowincjonalnych, jak na przykład w Radomiu czy Kielcach, ów teatralny gust kształtował się raczej pod wpływem wizyt teatru krakowskiego. Nie oznacza to jednak istotnych różnic, jeśli chodzi o upodobania publiczności. Głównym zainteresowaniem prowincji cieszyła się komedia, polska i obca, a od lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku także polski dramat pozytywistyczny i francuska "sztuka dobrze skrojona". Wielkie powodzenie miały także przedstawienia operetkowe, o czym świadczą choćby sukcesy operetkowego zespołu Juliana Myszkowskiego.

Wydarzeniem, które miało istotny wpływ na dalszy rozwój życia teatralnego w Płocku, było - dość wcześnie, jak na warunki prowincjonalne - powstanie w mieście budynku teatralnego (1812 r.). Temu faktowi Barbara Konarska-Pabiniak słusznie nadaje dużą wagę. W czasie, gdy w większości miast Królestwa przedstawienia odbywały się w naprędce dostosowywanych do potrzeb scenicznych szopach, zajazdach i stajniach, mieszkańcy Płocka mogli się szczycić budynkiem przeznaczonym specjalnie na cele teatralne. Miało to niewątpliwie wpływ na częstotliwość odwiedzania Płocka przez zespoły wędrowne. W tym miejscu należałoby tylko zwrócić uwagę na niefortunne, w mojej opinii, sformułowanie "stała scena" użyte w odniesieniu do budynku teatralnego (s. 11, 27). Wszak istnienie budynku nie gwarantowało wówczas istnienia stałej sceny. Dążenia do stabilizacji, mnie obce także w Płocku, zdołały się tu urzeczywistnić dopiero w 1975 roku. Przez prawie cały wiek XIX (od chwili przyjazdu pierwszego zespołu w 1808 roku) oraz okres dwudziestolecia międzywojennego mieszkańcy miasta musieli zadowalać się najpierw przyjazdami zespołów wędrownych a potem gościnnymi występami teatrów z innych ośrodków. Wszystkie te wizyty zostały skrupulatnie przez Barbarę Konarską-Pabiniak odnotowane w zamieszczonym w książce "Chronologicznym wykazie zawodowych zespołów teatralnych (1808-1939).

W drugiej części książki autorka zaprezentowała działalność rozmaitych grup amatorskich, które dawały w Płocku przedstawienia począwszy od lat dwudziestych XIX wieku aż do roku 1975. I choć aż do końca wieku XIX amatorskie przedstawienia teatralne w Płocku miały charakter sporadyczny i przypadkowy, to należy docenić ich znaczenie. Główną przyczyną jednoczącą organizatorów tych przedstawień była, podobnie jak w innych miastach, chęć niesienia pomocy bliźnim. Mniejszą rolę odgrywały motywacje natury artystycznej, choć należy mieć również na uwadze prawdziwe zamiłowania teatralne aktorów - amatorów, a także względy towarzyskie, co autorka książki wielokrotnie podkreśla. Żywotność przedstawień amatorskich na prowincji, szczególnie widocz-

ną w pierwszych latach XX wieku, tłumaczy się więc też czynnikami natury psychologicznej, estetycznej i obyczajowej. Od drugiej połowy XIX wieku teatr amatorski stawał się pewnym stereotypem kultury mieszczańskiej. Zarazem był, niezaprzeczalnie, środkiem zdobywania niewielkich zresztą (ale zawsze przydatnych) kwot na cele społeczne, i to środkiem o wiele bardziej atrakcyjnym od innych sposobów zdobywania funduszy. Stąd tak długo służył przede wszystkim "dobroczynności".

Szczególną rolę odgrywały przedstawienia amatorskie w po 1945 roku. Z uwagi na brak stałego zespołu zawodowego, a także ze względu na zburzenie przez Niemców w 1940 roku dotychczas funkcjonującego budynku teatralnego, życie teatralne miasta opierało się wyłącznie na działalności amatorów. Barbara Konarska-Pabiniak wnikliwie analizuje te, jakże trudne do oceny, przedsięwzięcia.

Rozważania na temat, nierzadko burzliwych, losów teatru w Płocku zamyka rok 1975, w którym utworzono w mieście stałą scenę. Fakt ten otworzył nową współczesną kartę teatralnych dziejów Płocka.

Książka Barbary Konarskiej-Pabiniak ma istotne znaczenie dla badań nad polskim teatrem prowincjonalnym. Należy pamiętać jednak i o tym, że jest to pierwsza praca monograficzna obejmująca zarówno teatr zawodowy, jak i amatorski w Płocku, od początku jego istnienia aż po czasy współczesne. Dlatego stanowi nie tylko uzupełnienie literatury naukowej dotyczącej historii teatru w Polsce, ale wpisuje się również w tę dziedzinę piśmiennictwa, której zadaniem jest dokumentowanie lokalnych dziejów. Dlatego godna jest polecenia nie tylko miłośnikom teatru, ale również miłośnikom Płocka.

Marta Kowalska

NASI AUTORZY:

WALDEMAR BRENDA -	magister, nauczyciel historii w Szkole Podstawowej nr 2 w Piszcu, członek TNP
MARIAN CHUDZYŃSKI -	doktor, nauczyciel w Technikum Samochodowym w Płocku, wiceprezes TNP
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI -	doktor nauk human., nauczyciel historii w III Liceum Ogólnokształcącym im. Marii Dąbrowskiej w Płocku, członek TNP
BARBARA KONARSKA-PABINIAK -	doktor, nauczycielka w Liceum Ogólnokształcącym im. T. Kościuszki w Gostyninie, członek TNP
MARTA KOWALSKA -	doktor, pracownik naukowy Katedry Teorii Literatury, Teatru i Filmu; Zakład Dramatu i Teatru na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego
STANISŁAW LENCEWICZ -	profesor Uniwersytetu Warszawskiego, wybitny geograf, współorganizator Polskiego Towarzystwa Geograficznego, ppłk WP z jednostki wojskowej w Łęczycy, b. żołnierz AK
MIECZYŚLAW LIBERA -	doktor nauk human., nauczyciel akademicki,
STANISŁAW PAJKA -	b. kierownik stacji naukowej Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych w Ostrołęce
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI	- doktor nauk polit. z Płocka, członek TNP
GRZEGORZ RADOMSKI -	doktor nauk human., nauczyciel historii w Liceum Ogólnokształcącym w Sierpcu
BOLESŁAW SOLARSKI -	mgr inż., em. naczelny inżynier Łęczyckich Zakładów Górniczych, przewodniczący Oddziału TNP w Łęczycy
WŁADYSŁAW STECKIEWICZ -	doktor nauk med., ordynator Oddziału Dziecięcego Szpitala Miejskiego w Płocku, członek TNP
STANISŁAW WIELGUS -	biskup, prof. dr hab., Ordynariusz Diecezji Płockiej, b. rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego